

Іван ВОРОТНЯК

**КОЛОНІЗАЦІЯ ІСЛАНДЦЯМИ ГРЕНЛАНДІЇ ТА
ВІНЛАНДУ В ЕПОХУ ВІКІНГІВ:
МОТИВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ**

В даній статті автор розглядає причини і мотиви, що зумовили колонізацію ісландцями Гренландії в епоху вікінгів. Розвиваючи концепцію, сформульовану російською дослідницею Г. Глазиріною, на основі якої визначені обставини заселення Ісландії, автор статті розглядає колонізацію Гренландії як приклад міграції великої групи середньовічного населення, котра успішно здійснилась завдяки сприятливому збігові цілого ряду факторів: наявність вільної, не зайнятої автохтонним населенням території, придатної для переселення; отримання і поширення в суспільстві попередньої інформації про території, придатні для переселення; виникнення ситуації, яка змусила велику групу населення зрушити з місця і переміститися на іншу територію; наявність у цій групі лідерів, котрі взяли на себе відповідальність за переїзд, облаштування на новому місці й подальше життєзабезпечення людей, які мігрували з насиджених місць разом зі своїми родичами похилого віку та дітьми; набуття землі, відтворення на новому місці умов життя і соціальних інститутів, схожих до тих, що були на батьківщині. На думку автора, ключову роль в колонізації Гренландії відіграв людський фактор: будучи харизматичною особистістю, Ейрік Торвальдссон на прізвисько Рудий, не зміг самореалізуватись у Ісландії в умовах наявності більш сильних та авторитетних хьовдінгів. Опинившись у вигнанні за скоєний злочин, він вирушив на пошуки нової землі, про факт існування якої він знав від своїх співплемінників. Цілком очевидно, що йому були притаманні амбіції лідера, які він зміг проявити і сповна реалізувати на новій батьківщині, де природні умови й ресурси виявилися багатшими, аніж в Ісландії.

Відкриття та обстеження Вінланду здійснювалось, у першу чергу, з метою особистого збагачення, шляхом пошуку ресурсів, що могли дати матеріальні прибутки. Поселення в цій країні

носили тимчасовий характер, вони були створені з метою розвідки місцевості, пошуку і збору природної сировини для подальшого транспортування до Гренландії. Автор стверджує, що у відкритті та освоєнні Вінланду, як і у випадку з Гренландією, ключову роль відіграв особистісний фактор: Лейв Ейріксон, старший син Ейріка Рудого, воліючи здобути славу й авторитет, наслідував свого батька. На користь даного припущення свідчить такий факт: після плавання до Вінланду він отримав прізвище Щасливий.

Подальші експедиції до Вінланду свідчать про те, що скандинавам не вдалося заснувати тут колонію, а поселення, які існували тут, носили тимчасовий характер і були створені в умовах обстеження нововідкритої землі, з метою виявлення, збору і подальшої доставки до Гренландії ресурсів, необхідних для існування гренландських поселень.

Ключові слова: міграційні процеси, колонізація, вікінги, вінландські саги, Ісландія, Гренландія, Вінланд.

Іван ВОРОТНЯК

КОЛОНИЗАЦІЯ ИСЛАНДЦАМИ ГРЕНЛАНДИИ И ВИНЛАНДА В ЭПОХУ ВИКИНГОВ: МОТИВАЦИОННЫЙ АСПЕКТ

В данной статье автор рассматривает причины и мотивы, обусловившие колонизацию исландцами Гренландии в эпоху викингов. Развивая концепцию, сформулированную российской исследовательницей Г. Глазыриной, на основе которой определены обстоятельства заселения Исландии, автор статьи рассматривает колонизацию Гренландии как пример миграции большой группы средневекового населения, которая успешно осуществилась благодаря благоприятному стечению целого ряда обстоятельств: наличия свободной, не занятой другим населением территории, пригодной для переселения; получения и распространения в обществе предварительной информации о заселяемой территории; возникновения ситуации, вынудившей большую группу населения сняться с места и переместиться на другую территорию; существования в этой группе лидеров, которые взяли на себя ответственность за переезд, обустройство

на новом месте и дальнейшее жизнеобеспечение людей, снявшихся с насиженных мест вместе со своими стариками и детьми; занятия земли, воспроизведения на новом месте условий жизни и социальных институтов, сходных с теми, что были на родине.

По мнению автора, ключевую роль в колонизации Гренландии сыграл человеческий фактор: будучи харизматичной личностью, Эйрик Торвальдссон по прозвищу Рыжий не смог самореализоваться в Исландии в условиях наличия более сильных и авторитетных хёвдингов. Оказавшись в изгнании за совершённое преступление, он отправился на поиски новой земли, о факте существования которой он знал от своих соплеменников. Вполне вероятно, что ему были присущи амбиции лидера, которые он смог проявить и сполна реализовать на новой родине, где природные условия и ресурсы оказались богаче, чем в Исландии.

Открытие и обследование Винланда осуществлялось, в первую очередь, с целью личного обогащения, путём поиска ресурсов, которые могли дать материальные доходы. Поселения в этой стране носили временный характер. Они были созданы с целью разведки местности, поиска и сбора природного сырья для дальнейшей транспортировки в Гренландию. Автор утверждает, что в открытии и освоении Винланда, как и в случае с Гренландией, ключевую роль сыграл личностный фактор: Лейв Эйрикссон, старший сын Эйрика Рыжего, желая прославиться и завоевать авторитет, последовал примеру своего отца. В пользу такого предположения свидетельствует следующий факт: после плавания в Винланд он получил прозвище Удачливый.

Дальнейшие экспедиции в Винланд свидетельствуют о том, что скандинавам не удалось основать здесь колонию, а поселения, существовавшие здесь, носили временный характер и были созданы в условиях обследования вновь открытой земли, с целью выявления, сбора и последующей доставки в Гренландию ресурсов, необходимых для существования гренландских поселений.

Ключевые слова: миграционные процессы, колонизация, викинги, винландские саги, Исландия, Гренландия, Винланд.

Ivan VOROTNYAK

**THE GREENLAND AND VINLAND COLONIZATION
BY ICELANDERS IN THE VIKING AGE:
MOTIVATIONAL ASPECT**

In the article the author examines the causes and motives that led to the colonization of Greenland by Icelanders in the Viking Age. Developing the concept which the Russian researcher G. Glazyrina formulated while analyzing the circumstances of the settlement of Iceland, the author considers colonization of Greenland as an example of a large group migration of medieval people which achieved success due to favorable coincidence of a whole series of factors: availability of free, unoccupied by autochthonous populations territory suitable for resettlement; obtainment and spreading of prior information in the community about the territories suitable for resettlement; a situation that has forced a large group of population to start off and move to another area; the presence in this group of leaders who would take responsibility for relocation, settlement in the new place and further sustenance of people who migrated from their homes along with their elderly relatives and children; acquisition of land, reproduction of living conditions and social institutions on a new place, similar to those that were at home.

The author states that it was the human factor that played a key role in the colonization of Greenland: Eirik Torvaldsson, named „The Red”, being a charismatic personality could not realize himself in Iceland where stronger and more reputable hjozdings ruled at that time. Once in exile for the committed crime he went in search of a new land about the existence of which he knew from his compatriots. Evidently, he was driven by the ambitions of a leader which were exposed and fully realized in the new home, where natural environment and resources were richer than in Iceland.

The discovery and investigation of Vinland was carried out, primarily with the purpose of personal enrichment by finding resources that could provide material benefits. The settlements in this country had a temporary character, designed to survey the location, search and gathering of natural raw materials for further transportation to Greenland. The author argues that in the discovery and development of Vinland, as well as in the case of Greenland, it was the human, personal factor that played the key role:

Leifur Eiríksson, the eldest son of Eirik the Red, wanting to gain fame and prestige, imitated his father. One of the proofs of this assumption is the fact that after his voyage to Vinland Leifur Eiríksson earned the nickname „Leif the Lucky”. The further expeditions to Vinland show that Scandinavians failed to found a colony: their settlements that existed here were temporary and were designed to survey the newly discovered lands with the purpose to identify, collect and subsequently deliver to Greenland resources necessary for the existence of Greenland settlements.

Keywords: *migration, colonization, Vikings, Vinland Saga, Iceland, Greenland, Vinland.*

Серед великих колонізаційних рухів, відомих в історії людства, навряд чи можна знайти що-небудь своєрідніше у цивілізаційному вимірі, ніж норманська колонізація північно-західної Атлантики (Гренландії та північної частини Американського континенту). В одній із суворих та відлюднених територій земної кулі впродовж майже 500 років існували розвинені скандинавські поселення, де налічувалось до 12 церков і декілька тисяч жителів. Тут знаходилась резиденція єпископа, поселенці підтримували жваві торгівельні та інші зв'язки з Ісландією й Норвегією.

Про будь-яку експансію, що мала місце в історії, можна сказати, що вона була зумовлена „тиском зсередини” (збільшенням кількості населення та зменшенням соціальних можливостей на батьківщині), „тяжінням” ззовні (перспективними можливостями і незайнятими територіями в інших країнах) або ж обома цими причинами [28, с. 245]. За умов автокаталітичної експансії людської популяції певна вихідна перевага, наявна в її розпорядженні (наприклад, перевага в технічному розвитку), приносить очікувану вигоду чи відкриває нові економічні обрії, що, у свою чергу, штовхає дедалі більше людей на пошуки цієї вигоди або вивчення для її реалізації. Результатом цього стає набуття нових переваг або відкриття нових можливостей, що, так само штовхають на пошуки ще більшу кількість людей до тих пір, коли всі

доступні ніші, що забезпечують ці переваги, не будуть зайняті, й тоді автокаталітичний процес припиняється, вичерпавши свої ресурси.

Таку ланцюгову реакцію в Скандинавії викликали дві конкретні події: набіг у 793 р. на монастир Ліндісфарн, у результаті чого вікінги отримали багату здобич, що стимулювало наступні набіги, й така практика принесла ще більші трофеї, а також відкриття безлюдних, однак придатних для розведення овець Фарерських островів, які послужили „трампліном” для дослідження обширнішої Ісландії, що знаходилася далі на захід, а та, зрештою, стала кроком на шляху до ще більш віддаленої Гренландії. Повертаючись додому з багатими трофеями і розповідями про землі, що чекають на своїх господарів, вікінги розпалювали уяву одноплемінників, які вирушали на пошуки нової здобичі й нових незайнятих островів [28, с. 247]. До питання про причини та мотиви колонізаційних рухів скандинавів в означеному регіоні неодноразово зверталися журналісти, історики, археологи різних країн, акцентуючи увагу на тих чи інших факторах, які на їхню думку відіграли ключову роль в колонізації ісландцями територій у північно-західній Атлантиці. Відомий американський журналіст Дж. Даймонд [28] серед причин міграції вікінгів визначає демографічний фактор – збільшення кількості населення, що й зумовило їхню експансію, наслідком якої стало заселення та подальше освоєння островів у північній Атлантиці (Оркнейських, Шетландських, Ісландії й Гренландії). Як один з мотивів переселень скандинавів він визначає особистісний фактор: поразка молодих амбітних вікінгів у міжособній ворожнечі, що спричиняла активні пошуки вільних земель.

У своїй дисертації англійський дослідник Дж. Шафер, аналізуючи свідчення саг про далекі подорожі, визначив наступні мотиви подорожей до Гренландії: торговельні подорожі з метою оримання прибутків, заснування поселень, постачання товарів й вантажів, торгові інтереси, здійснення актів насильства і помсти,

дослідження нових територій, пошук та набуття слави [50].

На думку польського скандинавіста П. Урбанчика [54], відкриття нових земель вікінгами давало їм можливість підвищити соціальний статус, ставало нагодою для здобуття популярності, звияги і загартування бойового духу. На думку вченого ініціатива відкриття та освоєння Гренландії й Вінланду належала

Мал.1. Ейрік Торвальдссон (Рудий).
Воскова фігура, музей саги (Ісландія)

членам сім'ї Ейріка Рудого (950-1003); відтак, найбільших успіхів досяг його старший син – Лейв Ейрікссон (970-1020).

Канадський археолог Б. Уоллес [56-59] доводить, що поселення у Вінланді носило тимчасовий характер; воно використовувалось як база для проведення розвідок углиб країни, пошуку і заготівлі ресурсів, необхідних для забезпечення функціонування гренландських колоній. Грунтовний аналіз

текстів саг дозволив дослідниці синтезувати інформацію історичного змісту. У своїй статті радянський дослідник В. Возгрін [22], висвітлюючи процес колонізації вікінгами Гренландії, також приділив увагу мотивам, що спонукали скандинавів до переселення, виокремив їхню пристрасть до боротьби й жагу слави, тяжіння до пізнання навколишнього світу і сподівання на отримання багатства.

3-поміж причин, що призвели до колонізації Ісландії, а згодом і Гренландії, радянський та російський скандинавіст Г. Анохін виділив пошук й заселення нових земель, втечу від кровної помсти між сімейними общинами, – тобто порятунок від смерті глав сімей (а, отже, і сімейних общин вцілому), оголошених альтінгом поза законом за вбивство вільної людини з іншої сімейної общини [17, с. 166]. Дослідник звернув увагу також на мотиви, якими керувався Ейрік Торвальдссон, засновуючи поселення в Гренландії [17, с. 170].

Видатний радянський та російський скандинавіст А. Гуревич серед причин, що стимулювали відкриття і колонізацію нових земель, відзначав обставини, котрі спричинили оголошення окремих індивідів поза законом. Як констатував дослідник, найбільш підприємливі та ініціативні особи одночасно виявлялися й порушниками загальноприйнятих правових норм [27].

Проблемі місцезнаходження Вінланду присвячена стаття В. Шведова та А. Агжитова. Не дивлячись на декларативну заяву, вміщену в анотації, видається спірним твердження авторів про те, що відкриття Вінланду є маловідомою сторінкою в історії ранніх географічних відкриттів, як зрештою й те, що Ейрік Рудий із незрозумілих причин узяв курс на захід, рухаючись „слідом за Сонцем” [35, с. 14], хоча у вінландських сагах чітко вказується на те, що він із чуток знав про існування землі „далеко на захід у морі” [5, с. 87; 9, с. 107]. Загалом, стаття містить чимало контрверсійних та не зовсім достовірних фактів про відкриття і освоєння Вінланду гренландцями. У

свою чергу, російська дослідниця Г. Глазиріна [23] визначила обставини, що зумовили заселення середньовічної Ісландії, які, на нашу думку, можна співвіднести з колонізацією Гренландії.

Метою даної статті є визначення мотивів колонізації і висвітлення процесу подальшого освоєння вікінгами земель у північно-західній Атлантиці.

Відкриття та колонізація Гренландії й подальші експедиції до Вінланду були, як відомо, здійснені ісландцями. За даними усної традиції – скандинави залишили Норвегію в IX ст., щоб уникнути тиранії норвезького короля Харальда I Прекрасноволосого (872-930) й оселилися на Шетландських, Оркнейських і Фарерських островах та Ісландії, яка в епоху Середньовіччя являла собою „Сполучені Штати Америки” кінця XIX – початку XX ст., – ту „землю обітувану”, куди в X-XII ст. прагнули потрапити люди, незгодні із встановленням твердої монархічної влади й виникненням державних інститутів. Ісландія для них уявлялася вільною і багатою країною, в якій „жир стікає з кожної травинки” [16, с. 66]. У 874 р. норвежець Інгольф Арнарсон та його зведений брат Лейф, прозваний Хьорлейфом, першими облаштувалися як поселенці на місці сучасного Рейк’явіка, тобто Затоки Димів. 930 р. вважається серед фахівців датою встановлення місцевої остаточної адміністративної та юридичної системи, що проіснувала більше трьох з половиною століть. До 1000 р. чисельність населення зросла з 25000 до 30 000 чол., а надалі – до 35 000 в 1100 р. Ісландці обживали всі придатні для життя райони острова, тобто, головним чином – узбережний периметр – оскільки вкрита лавовими полями і льодовиками середина не придатна для життя навіть у наші дні [21, с. 21].

Разом із першими переселенцями до Ісландії вирушили люди, вислані з Норвегії, оскільки там не було смертної кари. Приблизно 960 р. Торвальд Асвальдсон опинився у важкому становищі через вбивство одного з людей короля Хакона Доброго (920-961). Прибувши до Ісландії після перших

Мал.2. Довгий будинок в Ейрікстадурі (Ісландія).
Сучасна реконструкція

поселенців, він опинився на холодному та скелястому північно-західному узбережжі. Його син Ейрік Торвальдссон був запального характеру, про що свідчила також його зовнішність, зокрема, руде волосся, через яке він отримав прізвисько Рудий [40, с. 16] (*мал. 1*). Загальнопоширеною є думка, що Ейрік отримав своє прізвисько через колір волосся, однак, на думку американського дослідника І. Хееса, воно могло бути і метафорою – натяком на те, що руки його були в крові, оскільки він здійснив щонайменше три вбивства [41, с. 412].

У вінландських сагах, як і в „Книзі про зайняття землі”, зазначається наступне: „Торвальд, син Асвальда, сина Ульва, сина Бичачого Торіра, і його син Ейрік Рудий покинули Ядар через звинувачення у вбивстві і зайняли землю на Роговому Узбережжі, оселившись в Скелях (Хорнстранден). Там Торвальд помер” [5, с. 106; 13, с. 72]. Ейрік Рудий, який до цього встиг знову побувати в Норвегії, де служив „серед людей Хакона ярла” [17, с. 167], повернувся додому, успадкував господарство батька, одружився на Торхільді, чия мати у другому шлюбі жила в Хауксдалі (Яструбиній Долині) на східному березі Хвамсфьорда. Після одруження він отримав

деякі землі та майно від свого тестя, що знаходилися в західній частині острова. Археологи розкопали залишки довгого будинку, котрий, як вважають дослідники, був збудований Ейріком для своєї родини; він має доволі скромні розміри (мал. 2). Отже, можна зрозуміти, чому в подальшому він скористався можливістю покращити ситуацію шляхом пошуку нових земель, придатних для поселення [47, с. 15]. Ейрік переселився туди і розчистив землю під свою нову садибу – Ейрікстадур (Садиба Ейріка) біля Ватнсходна (Річкового Мису) [13, с. 72]. „Сага про гренландців” свідчить саме про поселення в Ейрікстадурі без вказівки на інші подробиці, крім того, що „сина Ейріка Рудого і Торхільди звали Лейв” [5, с. 87]. Йому судилося відіграти не менш важливу роль у житті гренландських норманів, ніж його батькові.

Одного разу раби Ейріка влаштували напад на садибу Вальтьова – Двір Вальтьова. Його родич Ейольв Лайно вбив цих рабів біля Берегового Схилу, вище Озерного Рогу. Ейрік помстився, вбивши Ейольва Лайно. Він убив також Хравна Поединщика біля Двору Ігрища. Гейрстейн і Одд з Пісків, родичі Ейольва, звинуватили його у вбивствах [9, с. 106].

Ейрік був вигнаний з Яструбиної Долини. Тоді він зайняв Пушиний і Бичачий Острови, й першу зиму жив у Смітникових купах на Південному Острові. Дошки для сидіння (*ймовірно, дерев'яні різьблені панелі, що кріпилися спереду до лавиць, розміщених вздовж стін головного приміщення – I.B.*) він залишив Торгесту. Пізніше Ейрік поїхав на Бичачий Острів і оселився на Дворі Ейріка. Коли ж він зажадав сидіння назад, то не отримав їх. Ейрік забрав ці дошки з Широкого Двору силоміць, а Торгест погнався за ним. Сутичка відбулась неподалік садиби на Скелях. Було вбито двоє синів Торгеста й кілька інших людей [13, с. 73]. Стосовно подальшого перебігу подій розповідає „Сага про людей з Піщаного берега”: „Після цієї сутички Торгест Старий і сини Торда Ревуна вели проти Ейріка Рудого позов про вбивство синів Торгеста, які загинули

попередньо восени під час походу Ейріка на Широке Житло за колодами для настилу, й тінг видався вкрай велелюдним. Перед тінгом обидві сторони довго не розпускали свої загони. Під час тінгу Ейрік підготував корабель для морського плавання; він стояв у Ейріковій Затоці біля Волового Острова. Ейріка підтримували Торбйорн, син Вівіля, Стюр Вбивця, сини Торбранда з Лебединого Фьорду і Ейольв син Еси зі Свинячого Острова; проте серед заступників Ейріка на тінгу був один Стюр, який відводив від Торгеста всіх, кого тільки міг. Стюр зажадав від Сноррі, щоб той після тінгу не брав участі в гонитві за Ейріком у загоні родичів Торгеста, а Сноррі, натомість, поставив умову, щоб Стюр допоміг йому наступного разу, навіть якщо до цього буде причетна його рідня. Й оскільки Стюр це пообіцяв, Сноррі погодився не перешкоджати задумам Стюра щодо Ейріка [6, с. 52]. Після тінгу Торгест і його люди вирушили „на безлічі кораблів” обшукувати острови в Широкому Фьорді, але Ейольв, син Еси, сховав корабель Ейріка в затоці на острівці Дімун, а Стюр із Торбйорном з’явилися туди підтримати Ейріка. Вони вчинили за прикладом Арнкеля і проводили Ейріка в море на своїх судах до Ладейного Острова [6, с. 52-53]. Після цих подій на тінгу Мису Тора Ейріка і його людей оголосили поза законом [13, с. 73].

За усталеною судовою практикою, людина, яка здійснювала таємне вбивство, не залишалася під захистом закону. Здійснення такого вбивства вважалося ганебним вчинком. Вищою мірою покарання для злочинця було вигнання з країни. Таке покарання вважалося гірше за страту, оскільки людина втрачала статус ісландця; тому за її вбивство не потрібно було платити віру. Це було серйозним заходом запобігання вбивств із подальшою можливою ворожнечею [25, с. 111]. У давньогерманському праві істотну роль відіграло поняття публічності проступку. Законне вбивство було діянням, скоєним за участі свідків, у білий день; воно вимагало прояву особистої мужності, не супроводжувалося

ганебними актами. Злісне вбивство – це вбивство з-за рогу, вночі або напад на беззбройного, слабкого, вбивство однієї людини юрмищем, з наругою над трупом, злочин, при вчиненні якого винний виявив боягузство. Крім того, існувало поняття „рівної помсти”: не можна було мстити кривдникові без міри, неспіврозмірно з розмірами заподіяної шкоди.

Порушник цих стандартів переступав моральні норми, позбавлявся честі й піддавався моральному осуду, так само, як і суворому покаранню. Таку людину називали „підлим негідником”, його оголошували „поза законом”, позбавленим „миру”, виганяли із соціуму, будь-хто міг і повинен був його вбити; він уже не вважався людською істотою. Так, з’являлися злочинні „індивідуалісти”, – люди, які розірвали всі соціальні зв’язки й були поставлені перед необхідністю жити, покладаючись виключно лише на свої власні сили. Те, що розрив відносин зі схожим злісним злочинцем вважався у варварському суспільстві найстрашнішим покаранням, саме по собі символічно: людина без родичів та друзів, яка не користується жодною підтримкою – вже не людина, вона мертва. Проте, з іншого боку, у варварському суспільстві з’являлися люди, які за певних обставин змушені були нищити всі звичні й необхідні для соціального життя зв’язки, йти на повний розрив зі своїм середовищем і тим самим заявляти про своє свавілля.

Багатий матеріал з цих питань дають ісландські родові саги. Вони описують стандарти поведінки членів варварського суспільства. Разом з тим, в них можна простежити зростання невідповідності реального життя традиційним моральним нормам та звичаєвому праву, а також викликаної цим конфліктом „переоцінки цінностей”. Наприклад, навряд чи випадковим збігом було те, що першим поселенцем в Ісландії став Інгольф Арнарсон, який втік з Норвегії внаслідок оголошення його поза законом, що першовідкривач Гренландії Ейрік Рудий був убивцею, змушеним покинути Ісландію. Найбільш підприємливі та ініціативні індивіди в той же час

виявлялися й порушниками загальноприйнятих норм [27, с. 269]. Отже, сварка або кровна помста, чому вельми сприяла структура тодішнього скандинавського суспільства та звичаїв, примушували того чи іншого невдачу залишити батьківський хутір. Зменшення вільних земель робило для нього значно складнішими, ніж у минулому, пошуки нового пристановища на своїй батьківщині; зацькований та переслідуваний, він часто не бачив для себе іншого притулку, ніж море та далекі краї, до яких воно відкривало доступ. Тим поважнішими були для цього причини, якщо ворог, від якого він утікав, був одним з конунгів, що щільність заселених земель дозволяла поширювати на значно більші території свою ефективну владу. Як писав свого часу відомий французький медієвіст М. Блок, за допомогою звички та успіху, до потреби дуже швидко додавався смак і авантюра, яка здебільшого приносила практичну вигоду, ставала водночас і ремеслом, і спортом [20, с. 56]. Отже, переможені у міжусобицях мали найбільший стимул для того, щоб шукати щастя за морями [28, с. 252].

Ейрік опинився поза законом приблизно у 983 р. [47, с. 15]. Винесення такого вироку означало, що будь-хто з вільних чоловіків у Ісландії впродовж дії терміну вигнання міг вбити такого злочинця на місці, тому в нього були вагомні підстави за цей час здійснити експедицію до Гренландії [47, с. 16].

Після оголошення вироку Ейріку не залишалося нічого іншого, як вирушити на пошуки нової оселі, де можна було б почуватися у безпеці. Як свідчить текст „Саги про Ейріка Рудого”, він повідомив проводжаючим, що має намір шукати ту країну, яку бачив Гуннбьорн, син Ульва Ворони, коли його віднесло далеко на захід у море, і він відкрив Гуннбьорнові Острівці (*між 870 і 920 рр., норвежець Гуннбьорн син Ульва Ворони, назвав Східну Гренландію „шхерами Гуннбьорна” – І.В.*) [22, с. 184]. Він додав, що повернеться до своїх друзів, якщо знайде цю країну. Торбйорн, Ейольв та Стюр проводили Ейріка за острови, і вони розійшлися великими друзями. Ейрік

сказав, що зробить для них все, що зможе, якщо їм знадобиться його допомога” [9, с. 107]. Автори саг не коментують сміливий оптимізм цього вибору, не вказують на конкретну причину, чому Ейрік вирішує пливати на захід через незвідані води, а не в будь-якому іншому напрямку. Ймовірно, він не поплив на схід, до материкової Скандинавії, оскільки шлях туди для нього був закритий після вчиненого там насильства [48, с. 868]. Далека подорож Ейріка до Гренландії, таким чином, була логічним кроком у послідовності дій внаслідок скоєного злочину. Він взяв участь у трьох дискретних актах насильства, і тричі рухався на захід до острова [48, с. 868]. Отже, майже після столітньої перерви скандинави продовжили переселення з Ісландії до Гренландії [44, с. 11]. Освоєння вікінгами Гренландії було наступним етапом їхнього просування на захід. Це рішення швидше за все не було спонтанним: родина Гуннбьорна жила в тій самій частині Ісландії, що й Ейрік, і відомості про нову землю, що чекає своїх завойовників, постійно циркулювали у Вестфіртірі. До того ж в Ісландії 982 р. просто не було місця для „широко розставлених ліктів Ейріка” [30, с. 70]. На всіх його володіннях йому доводилося терпіти сильний тиск з боку впливовіших сусідів; зрештою у якийсь момент Ейрік чітко усвідомив: якщо він хоче розвернутися якнайпотужніше, йому доведеться підшукувати для цього інше місце [30, с. 70]. Ейрік, природно, добре уявляв куди саме він прямує і чого йому слід очікувати, коли він вирішив вивчити землі на захід від Ісландії, оскільки двоє його родичів – Гуннбьорн Ульфсон й Снебьорн Хольмстейнссон раніше здійснили подорожі в цьому напрямку. Як і сам Ейрік, Гуннбьорн Ульфсон був п’ятим нащадком покоління норвезького вождя Торіра Авсвальдссона і, таким чином, племінником вікінга Наддода, який свого часу, збившись з курсу, відкрив Ісландію. Згідно із сімейною традицією, Гуннбьорн був віднесений штормом повз Ісландію, де він бачив якісь шхери у морі в західному напрямі й зробив висновок, що за ними має бути земля. Відомі досі як „шхери

Мал.3. Лейв Ейрікссон.

Художник Е. Барн-Джонс (1883)

Гуннборна”, їхнє розташування вже давно визначалосядесь поблизу Аммасаліка, на південному сході Гренландії, але канадський вчений В. Лехн переконливо довів, що Гуннборн помітив явище, яке норвежці називали „хіллінгар” – міраж гренландського узбережжя, контури якого проектувалися у бік Ісландії; міраж виникав у результаті різкої температурної інверсії [47, с. 16]. Російська дослідниця Г. Глазіріна [23] визначила обставини, що зумовили заселення середньовічної Ісландії. Розвиваючи її концепцію, можемо так само розглядати колонізацію Гренландії як приклад міграції великої групи середньовічного населення, котра успішно здійснилась завдяки сприятливому збігові цілого ряду факторів: наявності вільної, не зайнятої автохтонним населенням території, придатної для переселення; отримання та поширення в суспільстві попередньої інформації про територію, придатні для переселення; виникненню ситуації, що змусила велику групу населення зрушити з місця і переміститися на іншу територію; існуванню у цій групі лідерів, які взяли б на себе відповідальність за переїзд, облаштування на новому місці й подальше життєзабезпечення людей, які мігрували з насиджених місць разом зі своїми родичами похилого віку і дітьми; набуттю землі, відтворення на новому місці умов

Мал.4. Лейв Ейрікссон відкриває Вінланд. Художник К. Крог (1893)

життя та соціальних інститутів, схожих до тих, що були на батьківщині. Пошук невідомої землі почався, за розрахунками багатьох дослідників, у 980 або в 982 р. Авторитетний радянський і російський скандинавіст Г. Анохін акцентує увагу на діях цього пересічного хьовдінга: як і всі хьовдінги епохи вікінгів періоду пошуку здобичі та нових земель, пробудженої ініціативи й осмисленого дослідження, він шукав придатні для господарювання землі не тільки для себе, а й для своєї родини, розуміючи неможливість залишитися тут на все життя однією сім'єю навіть за найсприятливіших умов, тобто за повної відсутності ворожого і взагалі будь-якого місцевого населення та наявності родючих пасовищ, таких бажаних для основи господарювання всіх скандинавів, особливо норманських колоністів на островах Північної Атлантики. Досвід шести-восьми попередніх поколінь епохи вікінгів і колонізації був засвоєний кожним [17, с. 170]. Вирушаючи у подорож до Гренландії, Ейрік Рудий, звісно, мав на меті

заснувати поселення. Можливо, це бажання було викликане альтруїстичними, а не комерційними намірами. Ймовірно він прагнув освоїти нові землі для спільного блага ісландських колоністів, або ж переслідував більш амбітні цілі – стати лідером ісландських переселенців. Навіть якщо він і не керувався цими намірами – стати багатою людиною й родоначальником свого клану – він це зробив мимоволі [50, с. 40].

Крім того, в тексті „Саги про Ейріка Рудого” зазначається, що впродовж трирічного перебування, проведеного в Гренландії, він називає різні місцевості [9, с. 107], визначаючи тим самим орієнтири на нововідкритих територіях, виступаючи швидше як людина, яка шукає можливість здобути високий соціальний статус чи нажити багатство, ніж займається альтруізмом [50, с. 40]. Бажання Ейріка оселитися в Гренландії можна розцінювати як засіб, спрямований на підвищення його соціального статусу, заснування ним поселення розцінюється авторами саг як добра справа [50, с. 41]. У 986 р. за повідомленням „Ісландських анналів”, „Ейрік Рудий відкрив Гренландію і оселився в Ейріковому Фьорді” [11, с. 464]. Протягом трьох років він обстежував нововідкриті землі: „Ейрік вийшов у море біля Льодовика Снігової Гори і підійшов до землі біля льодовика, який називається Біла Сорочка. Звідти Ейрік поплив на південь, щоб розвідати, чи можна там оселитися. Він провів першу зиму на Ейріковому Острові, це майже в середині Східного Поселення. Наступної весни він поплив до Ейрікового Фьорду і вирішив там оселитися. Того літа він плавав у пустельний край на заході й багато назвав там. Другу зиму він провів на Ейрікових Острівцях біля Заслін-Гори. На третю зиму він поплив на північ до Снігової Гори та в Храфна Фьорд. Він вважав, що заплив усередину країни далі, ніж заходить вершина Ейрікового Фьорду. Потім він повернувся назад і провів третю зиму на Ейріковому Острові в гирлі Ейрікового Фьорду” [9, с. 107]. Не менш важливі свідчення про відкриття Гренландії містяться у „Сазі про ісландців”. Ця подія описана в

шостому розділі: „Земля, яку називають Зеленою Країною, або Гренландією, знайшлася і заселилася з Ісландії. В Широкому Фьорді жив чоловік на ім'я Ейрік Рудий, він вирушив звідси туди і взяв там землю, – тепер це місце називають Ейріковий Фьорд. Він дав країні ім'я і назвав її Зеленою, і сказав, мовляв, людям більше захочеться туди їхати, коли у країни буде добре ім'я. Вони знайшли там людське житло, як на сході, так і на заході, уламки човнів та кам'яні знаряддя, і з цього можна судити, що там був той самий народ, що живе у Виноградній Країні (*Вінланді – I.B.*). Жителі Зеленої Країни називають їх скрелінгами. А в цій країні він [Ейрік] оселився, коли до приходу до нас в Ісландію християнської віри залишалось чотирнадцять чи п'ятнадцять зим, як про це можна судити за словами людини, яка розмовляла в Зеленій Країні з Торкелем сином Ревуна, а той сам вирушив туди разом з Ейріком Рудим” [12, с. 7].

Цей пасаж – типовий для пера автора „Книги про ісландців”, – Арі Мудрого. Його твердження спираються на перевірені свідчення; в результаті ми маємо датування заселення Гренландії – 985 або 986 р. Тут, як і в інших місцях, Арі намагається якомога докладніше повідомити нам про свої джерела та інформаторів. Так, на початку книги, він говорить, що Торкель син Ревуна, – його дядько по батьковій лінії, був знаменитий своєю чудовою пам'яттю, який у свою чергу спілкувався з однією людиною, котра супроводжувала Ейріка Рудого під час його плавання до Гренландії у 985 р. [52, с. 10]. Тому можна стверджувати про авторитетність джерела інформації. Також Арі назвав іншого інформатора – Турід, доньку знаменитого Сноррі Годі, яка, за його словами, була жінка освічена і „нелукавомудра”, тобто скрупульозна в деталях. З іншого боку, Арі мало говорить про соціальні, економічні та політичні фактори, які змушували ісландців приймати ті чи інші рішення. Скажімо, Арі не пояснює, чому в 985 р., всього через 55 років після заснування альтінгу, досить багато людей вирішили переїхати до Гренландії, країни, яка для норвежців, що звикли

до Ісландії, мала б видаватися самим краєм світу [19, с. 161].

На думку норвезького мандрівника та дослідника Ф. Нансена, перше плавання Ейріка Рудого до Гренландії „було одним з найбільш знакових в історії арктичних експедицій, що демонструє високий рівень майстерності навігації скандинавів: із примітивним обладнанням у відкритих човнах це було не „дитячою грою” – відкрити невідому арктичну землю за межами льоду і залишатися там три роки” [43, с. 268]. Очевидно, це переселення було найбільшим із заходів такого роду, що коли-небудь здійснювались у полярних країнах [15, с. 115].

Після завершення терміну вигнання Ейрік Рудий повернувся до Ісландії і зайнявся пошуком добровольців, готових вирушити до Гренландії. У нього не було труднощів із пошуком охочих серед тих людей, які пізно перебравися до Ісландії і зайняли неродючі землі. Ейрік розповідав їм історії про чудові пасовиська та землі, привабливі для полювання. Принесені мандрівниками новини, з одного боку, сприймалися ісландцями як подія, варта уваги, достойна згадки, а з іншого – виявилися в кінцевому результаті стимулом / приводом до подальших дій, нових подій, нових подорожей [29, с. 34]. Він був завбачливою людиною і обрав назву „Гренландія”, щоб привабити більше колоністів. Як відомо, скандинави взагалі надавали іменам та назвам велике значення [33, с. 38]. Те, що Ейрік назвав нововідкриту землю Гренландією („Зеленою Країною”), сподіваючись, що така назва привабить людей [5, с. 88; 9, с. 107], на думку Дж. Шафера є історією „хитрого маркетингу із земельної нерухомості”, доволі старою та цілком можливо, що й правдивою [50, с. 40]. Назва виявилась актуальною, оскільки Гренландія була набагато зеленішою, ніж Ісландія влітку; також тут було більше трави й тепліше, ніж влітку в Ісландії [40, с. 17]. На думку французького дослідника Р. Буайє, запропонований сагою аргумент належить до зовсім фантастичних: якщо міркувати таким чином, Ісландія (Країна Льоду) взагалі не мала шансів привернути до себе увагу переселенців [21, с. 29].

Справа не обмежилася лише розповідями про чудові землі. Ейрік привіз із собою цінний вантаж: ведмежі, тюленячі й моржові шкіри та інші речі – як переконливий доказ природного багатства нової країни, а вся його команда готова була засвідчити м'якість її клімату. За ці три роки на його кораблі не відбулося жодного нещасного випадку, що є безсумнівним доказом мудрості й твердості характеру самого Ейріка. Сподіваючись на краще, він, тим не менш, готувався до найгіршого – і, як наслідок, спромігся уникнути того [30, с. 72]. „Сага про Ейріка Рудого” дає досить повне уявлення про заснування центральних ферм у Гренландії. В ній Ейрік виступає як ділова людина, яка після вивчення умов нововідкритих земель повертається назад до Ісландії, щоб залучити якомога більше потенційних переселенців, оскільки індивідуальне ведення господарства в безлюдних землях було неможливим [42, с. 53].

Ейріку Рудому вдалося згуртувати значну кількісь охочих переселитися до нововідкритої землі. За свідченням саг, „того року 25 кораблів, завантажених людьми й худобою, відпливли до Гренландії, але до острова змогли дістатися лише 14 кораблів. Ейрік обрав найкраще місце у фьорді для своєї ферми Браттахлід (Крутий Схил)” [5, с. 88], яка стала центром першої колонії. Після десяти років ця територія (сучасний Юліанехоб) виявилась щільно заселеною, тому наступну колонію під назвою „Вестербюгден” – Західне Поселення – заснували далі на північ, на відстані приблизно у 400 км [22, с. 185], в сучасному Готхобі. Поселення першої хвилі було відоме під назвою Ейстербюгден (Східне поселення) і знаходилося на широті острова Берген, тобто південніше Ісландії [18, с. 184]. На цих кораблях, можливо, прибули рівні за соціальним статусом родини, які освоювали нові землі шляхом спільного об'єднання матеріальних та фінансових ресурсів [42, с. 53]. Чоловіки, котрі супроводжували Ейріка, були його особистими друзями і союзниками: вони також, ймовірно, втекли від „неприємностей” в Ісландії за підтримку бунтівного

Мал.5. Торфінн Карлсевні.

Художник Е. Барн-Джонс (1883)

для процесу переселення в Гренландію. На думку І. Кнудсен, це стало можливим тому, що Ейрік був досвідченим організатором і користувався авторитетом, що й забезпечило у підсумку успішну колонізацію Гренландії. Крім того, процес міграції значною мірою залежав від досвіду і стилю поведінки першовідкривачів [42, с. 33]. Стратегічні рішення в суспільстві вікінгів приймали вожді, мотивація яких, головним чином, зводилася до того, щоб

Ейріка. Інші, такі як Торбьорн, мали фінансові проблеми, в результаті яких вони були втягнуті у ризиковану авантюру, щоб не мати справу з боргами в Ісландії. На думку Е. Ефава, перші поселенці в Гренландії представлені авантюристами, вигнанцями та боржниками, які вирішили ризикнути своїм життям і долею у Гренландії в надії на краще життя, ніж те, яким вони жили в Ісландії [39, с. 11].

Ейрік Рудий вирішив організувати поселення для себе і для членів екіпажів 14 кораблів, які прибули з ним, створивши первинне ядро ісландської колонії. Він вирушив до верхів'я Ейрікового Фьорду й оселився там. Його будинок був розташований ближче до моря – ймовірно для того, щоб краще оглядати морський обрій, очікуючи на інші кораблі [41, с. 414]. Ейрік Торвальдссон заклав економічне та соціальне підґрунтя

Мал.6. Вікінги висаджуються у Вінланді.
Художник Т. Ловел

підняти свій престиж, навіть всупереч інтересам суспільства в цілому – як сучасників, так і майбутніх поколінь [28, с. 253].

Мандрівки на захід, безсумнівно, мали й прагматичну складову: учасники далеких подорожей не користувалися фінансовими прибутками чи земельними наділами, але отримували, натомість, власну безпеку або, що не менш важливо для багатьох персонажів саг, – душевний спокій [49]. Після переселення на нову батьківщину Ейрік змінив свій стиль поведінки, ставши родоначальником сімейного клану, члени якого, безумовно, були лідерами у Східному Поселенні. „Сага про grenландців” характеризує Ейріка Торвальдссона як поважного й впливового чоловіка, „якого дуже поважали і всі йому підкорялися” [5, с. 89]. Так само „Сага про Ейріка Рудого” описує його синів – Лейва і Торвальда Ейрікссонів: „обидва були багатообіцяючими юнаками” [9, с. 112]. „Сага про названих братів” вказує на те, що через два покоління нащадки Ейріка Рудого були впливовими людьми в Гренландії: „У той час ватажком в Ейріковому Фьорді був Торкель, син Лейва. Торкель був великим хьовдінгом і наймогутнішою людиною; про нього

йшла добра слава. Він був великим другом святого конунга Олава” [7, с. 173]. На думку фінської дослідниці Дж. Аоли, саме оголошення Ейріка Рудого поза законом у кінцевому результаті сприяло набуттю ним статусу лідера гренландського поселення (хьовдінга) [36, с. 378]. Всі колонії й держави вікінгів вирости на усталених водних маршрутах. У давньоскандинавському ставленні до шляху є і романтика завоювання, і прагматика облаштування. Сукупність мотивів, рішень, дій „власника шляху” утворювала конструкцію, що називається „владою” [24, с. 241].

Вінландські саги дають інші приклади освоєння західних земель вихідцями з Ісландії, які свого часу приєдналися до Ейріка Рудого. „Сага про гренландців” дає перелік перших поселенців у Гренландії із вказівкою їхнього розселення. Зазвичай, ці місця називали на честь самих поселенців, про що зазначається в „Сазі про гренландців”: „Херьольв [оселився] в Херьольвовому Фьорді, він жив на Херьольвовому Мисі; Кетіль – в Кетільвовому Фьорді; Храфн – в Храфновому Фьорді; Сьольві – в Долині Сьольві; Хельгі син Торбранда, – в Лебединому Фьорді; Торбьорн Зле Око – у Вітрильному Фьорді; Ейнар – в Ейнаровому Фьорді; Хавгрім – в Хавгрімовому Фьорді і Озерному Краї; Арнлауг – в Арнлауговому Фьорді, а деякі поїхали в Західне Поселення” [5, с. 88]. Саги підкреслюють роль таких вождів, які, відчуваючи „земельний голод”, шукали пасовища для свійських тварин, привезених із собою; також для них був важливий доступ до природних ресурсів із метою використання їх у подальшому для обдаровування своїх послідовників [38, с. 15].

Серед причин, що вплинули на появу серед ісландців значної кількості охочих переселитися до нововідкритої землі, необхідно вказати на той факт, що за десять років до того населення Ісландії постраждало від найжахливішого за всю історію країни голоду – настільки жахливого, що деякі вбивали безпорадних старих і родичів, щоб не витратити на них продукти. В ті часи від голоду померло багато людей [30, с. 73] і навіть ті, хто був оголошений поза законом, вбивали один одного, оскільки вважалося, що

кожен, хто вб'є трьох вигнанців, буде вільний [34, с. 43]. До того ж в окрузі, де жив Ейрік Рудий, почали проявлятися ознаки перенаселення; землі не вистачало, тому, після повернення з вигнання йому вдалося менш ніж за рік зібрати людей і спорядити судна для колоністів [15, с. 115]. За наявності вільних земель власник будь-якої садиби міг перенести її на інше місце, навіть у сусідню країну, що відбувалося, наприклад, якщо господар сварився із сусідами, побоювався їхньої помсти або з інших, найрізноманітніших причин [33, с. 93].

Спосіб життя середньовічних скандинавів характеризує їх одночасно як осілих фермерів, так і морських кочівників. Перебування „у вікінгу” (морському поході) було для них звичною буденністю. Згідно з давньоскандинавською традицією вікінги надавали перевагу дорозі над спокоєм, а руху – сидінню на одному місці [24, с. 239]. Скандинави знімалися з насиджених місць, кидали батьківщину, звичний спосіб життя і разом із родинами, близькими та залежними від них людьми, зі скарбом, худобою, священними символами вирушали за море, в нові для них, а то й взагалі нікому невідомі країни. Інші все залишали вдома і приєднувались до військового оточення знатних хьовдінгів, билися під їхнім проводом у далеких землях, завойовуючи здобич і славу. Треті відпливали у подорожі з торгівельною метою й серед чужих для них народів обмінювали продукти своєї батьківщини і багатства Сходу та Заходу. Отже, колишній та звичний для них уклад життя був зламаний, став неможливим, – і це не було поодиноким явищем лише для ізгоїв або поставлених поза законом людей, яким мимоволі, як, наприклад, Інгольфу Арнарссону або Ейріку Рудому, доводилося шукати нові місця проживання, можливо, далі від дому, а й для багатьох знатних та бондів [26, с. 160], що зумовило експансію вікінгів у північно-західній Атлантиці.

Участь у морських експедиціях також давала можливість молодим людям продемонструвати свої лідерські навички. Ще кращою можливістю отримати безперечне лідерство були

колонізаційні експедиції. Прерогатива першовідкривача нової землі полягала в тому, що він мав можливість вибрати для себе найкращі землі й роздавати наділи своїм супутникам, які мігрували до нововідкритих земель. Це відкриття утверджувало домінуючий статус першовідкривача та його родини серед переселенців, що виводив їх на один рівень престижу, привілейована діяльність, що давала прибуток з торгівлі [54, с. 213]. У далеких подорожах проявлялися деякі відмінні риси, що відрізняли їх від більш звичної внутрішньої мобільності, тобто здатність у будь-який момент почати міграційний рух. Такі тривалі подорожі вирізнялися своєю специфікою: головною ідеєю таких акцій залишалась ідея чоловічої гідності та честі, яка включала в себе набуття багатства, популярності й високого соціального статусу – тобто, такі подорожі за межі звичного ареалу проживання були шансом для досягнення більш високого соціального статусу. Саме тому причиною таких подорожей за межами звичного середовища було прагнення досягти чогось незвичайного [60, с. 75].

Одним із мотивів подорожей на захід і до Гренландії можна назвати заходи ділового характеру, що мали на меті збагачення за рахунок використання земель, раніше не заселених європейцями, що мали багаті природні ресурси, заняття торгівлею та господарське освоєння нових земель. Усі ці мотиви далеких подорожей можна розглядати як ризиковану, авантюрну справу, а не як захоплюючі пригоди [49].

Найбільш ділові та прагматичні зі скандинавських мандрівників вміли доволі вдало оцінювати перспективи подальших торговельних операцій і у випадку невдачі покидали ці землі [50, с. 39]. Проста система життєзабезпечення на основі „малоземелля” навряд чи була можливою для ісландців у кінці X – на початку XI ст. Нещодавні дослідження в Ісландії демонструють необхідність кардинально переглянути попередні моделі господарського освоєння острова, сформульовані дослідниками, що розглядали початок цього процесу як

поступове просування вождів та їхніх домогосподарств углиб території від прибережних анклавів [38, с. 15]. Розселення в Ісландії було завершено до середини X ст. До цього часу в 930 р. було створено ісландські національні збори, т. зв. альтінг; так само були розроблені закони з метою захисту земельних володінь та привілеїв [38, с. 15]. Великі землевласники могли б мати вагомі причини для заохочення додаткового розселення на території власних маєтків як засіб посилення особистої влади, збільшення багатства і впливу. В Ісландії у X ст. була створена інфраструктура, що забезпечувала зв'язок між фермами із сіножатями для розведення й утримування свійських тварин, а також розроблені регіональні механізми обміну [38, р. 15]. Таким чином, до середини X ст. територія Ісландії була не стільки перенаселеною, як розмежованою між впливовими лідерами. Джерела багатства, які б дали можливість завоювати авторитет і славу, були переважно розподілені, й спроби молодих амбітних людей поставити їх під сумнів, завершувались невдачею. На практиці ініціатори подібних вчинків могли опинитись поза законом, як це було у випадку з Ейріком Рудим. Тому, в кінці X ст. Гренландія залишалась привабливою для ісландців не через хронічний брак землі чи нестачу засобів для існування, а через наявність можливості здобути тут честь і престиж [38, с. 15].

Важливу роль у колонізації Гренландії відігравали місцеві природні умови, які, з точки зору ісландців, можна було вважати комфортними. Як зазначав священик І. Бардарссон, автор „Опису Гренландії” (1362 р.), „Там ніколи не було великих штормів, сніг випадав у великій кількості, однак там не було настільки холодно, як в Ісландії чи Норвегії. Фрукти там росли на високих пагорбах і в долинах, великі, як яблука, і добрі для їжі, також родила найкраща пшениця, яку собі тільки можна було уявити” [10, с. 82]. Безумовно, що скандинавів приваблювали також поклади срібної руди, різноманітна фауна: полярні лисиці, горностаї [45, с. 122], білі ведмеді (які, до речі, в тогочасній Європі приносили в дар монархам і вважалися одними з найбільших скарбів [2, с.

81; 4, с. 98]), олені, білі соколи (які також згадуються у великій кількості в тексті дидактичного твору „Королівське зеркало” (1225 р.), написаному у Норвегії [14, с. 144]), кити, також у достатку водилися моржі, ікла і шкури яких користувалися значним попитом у середньовічній Скандинавії, величезне розмаїття риб, більше, ніж у будь-якій іншій країні. Окрім того, варто назвати тваринну продукцію місцевого походження, яка користувалася попитом у середньовічній Європі: китовий жир, печінка тріски і гренландської акули [45, р. 122]. „Королівське зеркало” описує Гренландію наступним чином: „Кажуть, що в Гренландії хороші пасовиська і що там великі й гарні господарства (...) Селяни там вирощують багато худоби і овець, і роблять багато масла і багато сиру. Вони харчуються переважно цією їжею і яловичиною, і до того ж їдять м’ясо й різну дичину, наприклад, м’ясо оленів-карибу, китів, тюленів або ведмедів” [14, с. 143]. Перші поселенці були, ймовірно, спокушені перспективою отримати великі прибутки від полювання, а ті, хто був знайомий із сільським господарством, природно, намагалися обробляти цілину. Оскільки ці острови були багато в чому схожі з Норвегією, розташовані на тих самих широтах, цілком можливо, що перші експерименти в сільському господарстві були успішними [53, с. 118].

Крім сприятливих умов та наявності необхідних ресурсів існували інші причини, що сприяли переселенню скандинавів до Гренландії, що в прямому сенсі знаходилася на „краю світу”. В творі „Королівське зеркало” наведено діалог батька та сина, в якому з цього приводу зазначене наступне: „Оскільки тобі захотілося дізнатися, що шукають люди в цій країні, через що прагнуть туди, незважаючи на небезпеку, то це – від потрійності людської натури. Одна її властивість – пристрасть до боротьби і жага слави; характер спрямовує багатьох туди, де ймовірна найбільша небезпека, – так завойовують вони славу. Інша пристрасть – до пізнання, бо в натурі людини побачити і звідати все те, про що їй доводилося чути, щоб дізнатися,

чи все йде так насправді, чи ні. Й третя – надія на багатство, оскільки всюди тягнеться людина за ним і зневажає при тому на велику небезпеку” [14, с. 142]. На думку французького медієвіста Л. Мюссе, „справжній двигун вікінгів варто шукати швидше в ідеології та соціальній структурі. Домогтися престижу та соціального піднесення можна було лише двома взаємодоповнюючими шляхами: військовим подвигом і вотчинним володінням землею. Заморські пригоди пропонували засіб для реалізації обох завдань. Коли одного чудового дня випадала нагода спробувати щастя в далеких землях, кожен бажав нею скористатися. Велика скандинавська експансія була багато в чому зобов’язана процесу на кшталт снігової кулі: приклад дрібних операцій, що мали досить великий успіх, спричинив за собою інші, кількість яких постійно зростала до тих пір, поки їхня прибутковість не стала знижуватися” [32, с. 200].

З ім’ям Лейва Ейріксона (*мал. 3*) літературна традиція пов’язує відкриття та обстеження нової землі, що фігурує на сторінках середньовічних писемних джерел під назвою „Вінланд” (*мал. 4*). Вперше ці землі випадково виявив Б’ярні Герйольфссон, який відплив з Норвегії у 985 р. [46, с. 162] для того, щоб приєднатися до свого батька в Ісландії. Однак з’ясувалося, що той поплив з Ейріком Рудим до Гренландії. У 986 р. Б’ярні вирушив услід за батьком, однак під час блукань у морі відхилився від маршруту і виявив невідому лісистою землю. Не зійшовши на неї, він повернувся до Гренландії [5, с. 89-90].

Такі факти як плавання у відкритому морі, під час яких мореплавці, потрапивши в шторм чи туман, збивалися з курсу, були звичним явищем і доволі часто згадуються в писемних джерелах. Цей мотив неодноразово фігурує в текстах як обставина, що передувала виявленню у Північній Атлантиці нових земель: спочатку Ісландії і, нарешті, Вінланду. Схожою нагодою могли скористатися ініціативніші індивіди, прагнучи здобути багатство та престиж у процесі таких відкриттів і подальшого освоєння земель [55, с. 253]. Відкриття нових територій мали

другорядне значення у мореплаванні скандинавів доби Ранняго Середньовіччя, які подорожували відомими й невідомими морями у пошуках щастя в далеких краях. Вікінгські експедиції залишались для молодих чоловіків шансом довести свою звитягу та мужність, здобути популярність, необхідну для отримання соціального статусу [54, с. 212]. У Б'ярні Герйольфссона „були і гроші, і добре ім'я. Він проводив одну зиму в чужих краях, одну – вдома у батька” [5, с. 88]. Лейв Ейрікссон, за свідченням „Саги про Олава сина Трюгві”, „відкрив прекрасну Виноградну Країну” [8, с. 156], після чого він став „багатим і славетним” [5, с. 94]. Лейв Ейрікссон прагнув облаштуватися на новій землі, на пошуки якої він вирушив, зібравши загін із тридцяти п'яти чоловік [5, с. 91]. Йому вдалося досягти бажаної мети й відкрити ряд нових земель, з-поміж котрих найбільше виділяється Вінланд (*Країна Винограду – І.В.*). До речі, у даному випадку з назвою країни простежується аналогія з назвою „Гренландія”, яку запропонував його батько. У сагах ця земля описується досить привабливо: „І в річці, і в озері було багато великої червоної риби, якої вони ніколи раніше не бачили. В цій благословенній країні, на їхню думку, не потрібно заготовляти на зиму корм для худоби. Взимку там не буває морозів і трава залишається майже такою зеленою, як влітку” [5, с. 92]. Свідчення „Саги про гренландців” узгоджуються з найстарішим літературним джерелом інформації про Вінланд – хронікою каноніка Адама Бременського „Діяння архієпископів Бременської церкви”: „Там сам собою росте виноград, даючи чудове вино. Там же ростуть плоди, хоча їх ніхто не сіяв” [1, с. 114]. З точки зору сучасного маркетингу Адам використовує комерційний опис товарів Вінланду: виноградна лоза трансформується на більш бажаний споживчий продукт – гарне вино [50, с. 48]. Необхідно відзначити, що вино в уяві вікінгів асоціювалося зі здоров'ям, владою. Публічне вживання вина було засобом демонстрації влади. Для такої особи як Лейв Ейрікссон використання вина у необмеженій кількості було би бажаною перспективою, щоб

підтримати свій лідерський статус [57, с. 119]; тобто, якщо допустити правильність тлумачення назви „Вінланд” саме як „Виноградна Країна”, що до того ж підтверджується текстом „Саги про гренландців” [5, с. 91-93]. Найявність саме цієї рослини могла слугувати додатковим мотиватором плавань до Вінланду.

Головною метою подорожей до Вінланду була розвідка нововідкритих земель і пошук природних ресурсів із метою подальшої доставки до Гренландії [58, с. 606]; на це вказує той факт, що серед учасників експедиції Лейва Ейрікссона не було подружніх пар. Екіпажі склалися переважно з чоловіків, які звикли до важкої праці [57, с. 117]. У Вінланді скандинави збудували стаціонарні житла [5, с. 92] (т.зв. „великі будинки”), заклавши, таким чином, форпост для обстеження нововідкритої території. Однак в Лейвсбудирі (Поселення Лейва) не було приміщень для худоби, яка, очевидно, провела зиму біля людських осель, харчуючись підножним кормом [58, с. 606].

Учасники експедиції обмежилися розвідкою нововідкритої землі, як тільки були виявлені корисні ресурси; їх зібрали і доставили до табору для подальшого транспортування до Гренландії [58, с. 606]. В описах усіх експедицій до Вінланду головну роль відіграє ліс, в якому колоністи вбачали головну цінність природних ресурсів Вінланду*. Очевидно, що саме ця земля залишалась джерелом постачання необхідної для гренландців деревини. Коли перші поселенці заселяли нові землі, спосіб життя, який у них формувався, зазвичай включав до свого складу багато з того, що було звичним для них на батьківщині: у першу чергу йшов у хід той „капітал” знань, вірувань, способів виживання та соціумні інституції, який був накопичений у їхній культурі [28, с. 248]. Проживаючи на безлісій території Гренландії, переселенці використовували дерево, привезене з Вінланду для спорудження будинків із дерев’яними каркасами, а також для ремонту морських суден [54, с. 215].

В результаті археологічних досліджень вчені дійшли висновку, що організація поселення в л’Анс-о-Медоуз була ретельно

спланованою акцією. Розкопки виявили залишки трьох довгих будинків, найбільший з яких був 20 метрів завдовжки, а також декілька майстерень і кузні із залишками деревного вугілля в печі. Виявлені сліди видобування болотяної руди дозволяють припустити, що вікінги заснували поселення поблизу покладів цієї сировини. Торфовище з рудою розташовувалось на захід від скандинавських осель, де було виявлено значну кількість шлаку такого ж, як і в скандинавських поселеннях. 15 кілограмів шлаку, швидше за все, було отримано з одноразового випалу печі – в результаті було одержано приблизно 3 кілограми заліза. Аналіз шлаку показав, що руда знаходилася в сусідньому болоті і що робітники, які виплавляли руду, не мали необхідної кваліфікації. Це підтверджує гіпотезу, що вміння виплавляти залізо набуло значного поширення і не обмежувалося великими центрами торгівлі та комерції. Шукачі й поселенці, ймовірно, вміли визначати джерела болотної руди і виплавляти залізо для власних потреб [37, с. 34]. Крім того, знайдено фрагменти веретена для прядіння ниток, кістяні голки – що вказує на факт присутності жінок на цьому місці. У сміттєвих купках було виявлено спалені кістки тварин; це свідчить про те, що поселення в даному місці існувало декілька років. Під час обстеження залишків будівель не було виявлено жодних слідів кам'яних фундаментів – тобто ці будівлі носили тимчасовий характер. Також не виявлено поховань, а, отже, ніхто не помер під час перебування на цьому місці. Відсутні й рештки одомашнених тварин, як і сліди сільськогосподарської діяльності. Вчені вважають, що жителі споживали продукцію, привезену ними ж, або м'ясо впольованих звірів. Загалом, необхідно розуміти, що це місце не було постійно зайняте, і хоча було виявлено сліди проживання чоловіків та жінок, навряд чи можна вести мову про мешкання повноцінних сімей [51, с. 207]. Археологічний матеріал можна було б вважати підтвердженням текстів саг щодо описів Вінланду, однак ще Х. Інґстад, який у 1960 р. вперше провів археологічні розкопки, був досить обережним у своїх висновках. „Тут важко довести

суто науково, підкреслював він, що житло належало певним, історично відомим особам” [31, с. 228]. Канадська дослідниця Б. Уоллес [57, с. 125], зі свого боку ототожнює дану місцевість із Страумсфьодом, який виявив і обстежив Лейв Ейрікссон [9, с. 120].

На думку В. Шорта, л’Анс-о-Медоуз був, швидше за все, своєрідною „судноремонтною станцією”, головним табором для проведення розвідки, а також перевалочною базою на шляху до Вінланду. Тут міг знаходитись Лейвсбудир, зимовий табір Лейва Ейрікссона, про який згадують ісландські саги. З місця, де були виявлені довгі будинки, можна побачити всю ширину протоки Белл-Айл, що веде до затоки Святого Лаврентія. Завдяки своєму розташуванню той, хто контролював л’Анс-о-Медоуз, також контролював підходи до Вінланду і його багаті природні ресурси [51, с. 207]. Решта дітей Ейріка Рудого також намагалися наслідувати приклад свого батька і старшого брата. Після Лейва у плавання вирушив Торвальд Ейрікссон, який шукав свій власний шлях, щоб досягти популярності вікінга [54, с. 215]. Він поплив далі, ніж його старший брат, маючи на меті відкрити землю, яка стане його надбанням. Цього разу він дав назви місцям, які привернули його увагу. Торвальд вибрав місце дислокації, яке назвав Кроснес (Хрестовий Мис), де він мав намір облаштувати своє житло. Однак його раптова смерть стала на заваді реалізації цих планів [5, с. 95-96]. Подорож Торстейна Ейрікссона була організована з конкретною метою – забрати тіло свого брата Торвальда [5, с. 96]. На думку Б. Уоллес, у такому плаванні не було б необхідності, якщо б у Вінланді існувало постійне поселення [58, с. 606], що може слугувати додатковим аргументом на користь теорії про тимчасовий характер перебування гренландців у Вінланді.

Однак експедиції до Вінланду й надалі „вважалися джерелом слави та багатства” [5, с. 101]. Так, незабаром з’явилися наступні кандидати для прокладання нових колонізаційних маршрутів. Разом з тим, це зовсім не означає, що шлях до Вінланду був відкритий для всіх. Судячи зі збереженої традиції, ініціатива належала членам сім’ї Ейріка Рудого, і Лейф намагався

зберегти контроль над наступними експедиціями [54, с. 215]. У подальшому Лейв не ризикував далекими плаваннями, але ретельно охороняв свої права, встановлені у поселенні Вінланду. Експедиція й відкриття Вінланду забезпечили йому соціальний статус та прерогативи першовідкривача нової землі, й, таким чином дозволили йому стежити за подальшим розвитком подій та отримати прибуток від наступних експедицій. Його майнові права у Виноградній Країні поважали. Тому організатори наступних подорожей повинні були проводити з ним консультації перед відплиттям на південь. Лейф відмовлявся продавати будинки, які залишилися у Вінланді в поселенні, названому на його честь Лейвсбудир [54, с. 214]. У суспільстві вікінгів, в умовах неринкової економіки, влада й авторитет ініціаторів таких акцій посилювалися за умови, якщо вони були успішними, і особливо, – якщо вони призвели до набуття матеріальних благ [56, с. 226].

Коли до Гренландії прибув норвезький купець Торфінн Карлсєвні (*мал. 5*) й попросив Лейва „віддати йому будинки у Виноградній Країні, той сказав, що готовий позичити їх, але тільки не назавсім” [5, с. 99]. Зрозуміло, що ці будинки разом із землею Лейв вважав своєю власністю, розпоряджаючись ними як справжня ділова людина, котра знає ціну гарній нерухомості [50, с. 41].

Торфінн Карлсєвні вирушив у експедицію до Вінланду, взявши із собою сто сорок чоловік [9, с. 119] та безліч усілякої худоби, „тому що думали там оселитися, якщо це виявиться можливим” [5, с. 99] (*мал. 6*). Отже, можна вважати, що метою цієї подорожі було отримання прибутків, а будинки виступають як об’єкт ділової домовленості між Лейвом Ейріксоном і Торфінном Карлсєвні [50, с. 41]. Прибувши до Вінланду, Карлсєвні осів тут, побудував навколо будинків Лейва міцний дерев’яний частокіл та розпочав торгівлю з місцевими жителями (скрелінгами) [5, с. 99-100]. Все це, безумовно, вказує на наміри скандинавів осісти на цих землях на тривалий термін [50, с. 41]. Автор „Саги про Ейріка Рудого” не приділяє посиленої уваги природним ресурсам Вінланду чи їхній комерційній вартості; його головна увага зосереджена на

обстеженні нової землі [50, с. 47]. В сюжеті про експедицію Торфінна Карлсевні не згадується про завантаження суден, натомість описується пошук провіанту для чоловіків і фуражу для худоби [9, с. 120]. Ресурси, врешті-решт знайшли: „Поля самосіяної пшениці в низинах і виноградну лозу повсюдно на височинах. Всі струмки кишіли рибою. Вони копали ями там, де суша і море зустрічалися, коли море відступало, в ямах був палтус. У лісі було вдосталь дичини” [9, с. 122]. Однак, у даному випадку природні багатства, на думку Дж. Шафера, можна розглядати як прямий факт, пов'язаний із заселенням Вінланду, а не як вантаж для перевезення до Гренландії чи Скандинавії [50, с. 47].

В цілому у вінландських сагах доволі детально описана спроба Торфінна Карлсевні освоїти природні ресурси Вінланду. Разом з тим, варто вказати на інше джерело, де ця подія описана стисло, проте інформація діаметрально протилежна тій, що представлена в сагах. Мова йде про географічний трактат „Опис землі І” (складений у середині XII ст.): „Кажуть, що Торфід Карлсевні вирубав димовий стовп** і поїхав потім на пошуки Вінланду Доброго, і прибув у ту землю, куди вони прагнули і не знайшли нічого, що [варто було б] оглянути і жодних достоїнств тієї землі” [3, с. 79]. На нашу думку, згадку про димовий стовп можна логічно пояснити тим, що після того, як Торфінну не вдалося домовитись із Лейвом Ейрікссоном про купівлю його будинків (про що мова йшла вище), він вирішив заснувати своє поселення. Значно складнішою є ситуація з другою частиною повідомлення, де мова йде про відсутність достоїнств Вінланду. Беручи до уваги той факт, що за повідомленням саг гренландці після конфлікту з місцевим населенням (скрелінгами) були змушені покинути дану територію, — це фактично означало їхню невдачу у спробі колонізувати Виноградну Країну. Можливо, автор „Опису землі” вирішив не вдаватися у подробиці, чим можна пояснити розбіжності в оцінках експедиції Торфінна Карлсевні у проаналізованих джерелах.

Не дивлячись на те, що процес відкриття та освоєння Вінланду висвітлений у сагах стисло, з їхніх текстів можна отримати інформацію історичного характеру:

- Був короткий період відкриття, представлений спочатку як випадковий. В ході першого візиту було визначено маршрут плавання та місця, варті уваги дослідників. Ця фаза малопомітна в текстах саг;

- Здійснювалася систематична розвідка й вивчення природних ресурсів Виноградної Країни. Найбільш цінні з них у майбутньому могли бути використані для доставки в Гренландію: лосось, палтус, кит, олені-карибу, хутра звірів, пташині яйця, дерево і виноград. Першочергове значення для гренландців мали хутра, дерево та виноград;

- Все дослідження здійснювалось із борту корабля;

- Отримання прибутку було головним стимулом для морських подорожей;

- Всі експедиції мали повернутися до Гренландії. Не було ніякої міграції з Гренландії, навіть якщо вона розглядалася як перспектива на майбутнє;

- Табір вікінгів являв собою факторію для експлуатації ресурсів Вінланду;

- Базовий табір служив як факторія для акумулювання місцевих ресурсів із подальшою доставкою до Гренландії;

- У літній період з базового табору в різні напрями споряджались розвідувальні загони, які поверталися сюди на зимівлю. Невеликий контингент залишався тут цілий рік;

- Поселенці не мали сімей. Екіпаж складався з молодих людей працездатного віку з декількома жінками;

- Табір в Оточному Фьорді [9, с. 120] функціонував весь рік, куди всі збиралися у зимовий період;

- Поселення, яке люди Торфінна Карлсевні заснували біля гирла ріки і назвали Озерце [9, с. 122], функціонувало в режимі літнього табору на південному напрямі;

- В „Сазі про гренландців” північні і південні місця були об’єднані в одне під назвою Лейвсбудир, з домінуванням південних елементів;

- Конфлікт із місцевим населенням („скрелінгами”) був однією з причин того, що скандинави залишили Вінланд [59, с. 212].

Отже, історія Вінланду в „Сазі про гренландців” подана таким чином, щоб переконати, що нащадки Ейріка були особливо активними у плануванні сміливих дій і виявляли лідерські навички. Однак далеко не всім так щастило як Лейву, котрий лише один досяг фактичного успіху. Це дозволило йому зайняти авторитетну позицію серед гренландців і взяти на себе керівництво колонією після смерті його батька. Автор саги окреслив сюжетну лінію таким чином, щоб продемонструвати, що кожна нова експедиція синів Ейріка стає менш важливою [54, с. 216]. Свідченням цього є навіть скорочення числа екіпажів, що вирушали до Виноградної Країни. Якщо Лейф взяв із собою 35 чоловік [5, с. 91], згодом Торвальд – 30 осіб [5, с. 94], Торстейн лише 25 [5, с. 96], хоча всі вони плавали на одному й тому ж самому човні. Крім того, результати цих експедицій поступово щоразу ставали дедалі меншими порівняно з першим плаванням, таким чином ніби увіковічуючи славу Лейва Щасливого [54, с. 216].

Узагальнюючи вищевикладений матеріал, можна констатувати наступне. Колонізація вікінгами Гренландії та подальші розвідувальні плавання до Вінланду були явищами динамічного характеру, зумовлені низкою причин політичного й соціально-економічного характеру, значною мірою – це відсутність в Ісландії достатньої кількості землі для ведення господарства, як і достатньої кількості інших ресурсів, необхідних для життєзабезпечення місцевого населення. Ключову роль відіграв людський фактор: будучи харизматичною особистістю, Ейрік Торвальдссон на прізвисько Рудий не зміг самореалізуватись у Ісландії в умовах наявності більш сильних і авторитетних хьовдінгів. Опинившись у вигнанні за скоєний злочин, він вирушив на пошуки нової землі, про факт існування якої знав від своїх співплемінників. Очевидно, він мав амбіції лідера, які зміг проявити і сповна реалізувати на новій батьківщині, де природні умови та ресурси виявилися багатшими, ніж в Ісландії.

Відкриття та обстеження Вінланду здійснювалось, у першу чергу, з метою особистого збагачення, шляхом пошуку ресурсів, що могли дати матеріальні прибутки. Як свідчать літературні та археологічні джерела, поселення в цій країні носили тимчасовий характер; вони були створені з метою розвідки місцевості, пошуку

й збору природної сировини для подальшого транспортування до Гренландії. На нашу думку, у відкритті та освоєнні Вінланду, як і у випадку з Гренландією, ключову роль відіграв особистісний фактор: Лейв Ейрікссон, старший син Ейріка Рудого, воліючи здобути славу й авторитет, наслідував свого батька. На користь такого припущення свідчить такий факт: після плавання до Вінланду він отримав прізвисько Щасливий. На час наступних експедицій Лейв, по суті, залишався власником поселення, що вказує на формування родової власності в межах клану Ейріка Торвальдссона.

Примітки:

*Лейв Ейрікссон звертається до своїх супутників із такими словами: „Тепер у нас буде дві справи: одного дня ми будемо збирати виноград і різати виноградну лозу, а іншого – валити дерева, щоб був вантаж для мого корабля (...). Кажуть, що човен був повністю заповнений виноградом. Корабель завантажили лісом, який вони нарубали” [5, с. 93]. У „Сазі про Ейріка Рудого”, в описі Вінланду також фігурує дерево: „Там були дерева, які називаються мьосур (клен). Вони взяли із собою зразки усього цього. Деякі з цих дерев були настільки великі, що згодилися на спорудження будинку” [9, с. 113].

**Тобто центральний стовп будинку, що встановлювався біля вогнища для підтримування даху, і мав сакральне значення.

Джерела та література: 1. Адам Бременский. Деяния отцов гамбургской церкви // Адам Бременский, Гельмольд из Босау, Арнольд Любекский. Славянские хроники / Перевод с лат. И. В. Дьяконова, Л. В. Разумовской, редактор-составитель И. А. Настенко. – М.: „СПСЛ”, „Русская панорама”, 2011. – С. 7-150; 2. Об Аудуне с западных фьордов // Исландские саги. Ирландский эпос. – М.: Издательство художественной литературы, 1973. – С. 81-86; 3. Описание земли // Мельникова Е. А. Древнескандинавские географические сочинения. Тексты. Перевод. Комментарий. – М.: Наука, 1986. – С. 72-84; 4. Пробуждающая голод / Пер. с древнеисланд. и коммент. О. Дубровина; под ред. Н. Ю. Гвоздецкой // Cursor mundi: человек Античности, Средневековья и Возрождения. – 2016. – № 8. – С. 95-108; 5. Сага о гренландцах // Исландские саги. Ирландский эпос. – М.: Издательство художественной литературы, 1973. – С. 87-104; 6. Сага о Людях с Песчаного Берега / Перевод А. В. Циммерлинга // Исландские саги. – М.: Языки русской культуры, 2004. – Т. 2. – С. 23-129; 7. Сага о названных братьях / Перевод А. В. Циммерлинга // Исландские саги. – М.: Языки русской

культуры, 2000. – Т. I. – С. 118-201; **8.** Сага об Олаве сыне Трюггви // Снорри Стурлусон. Круг земной. – М.: Наука, 1980. – С. 97-167; **9.** Сага об Эйрике Рыжем // Исландские саги. Ирландский эпос. – М.: Издательство художественной литературы, 1973. – С. 105-127; **10.** Bárðarson Ívarr. A Fourteenth-century description of Greenland // Saga-book. Viking Society for northern research. – London: University College, 2009. – Vol. XXXIII. – P. 78-91; **11.** Islandske Annaler ind til 1578. Udgiville for det norske historiske Kildeskrieffond / Ved Dr. Gustav Storm. – Christiania: Grøndahl & Sønс Bogtrykkeri, 1888. – 667 p.; **12.** Íslendingabók. The book of the Icelanders / Translated by Siân Grønlie // Íslendingabók – Kristni Saga. The book of the Icelanders – the story of the Conversion. Viking Society for Northern research. Text series / General editors Anthony Faulkes and Alison Finlay. – London: University college, 2006. – Vol. XVIII. – P. 3-32; **13.** Landnama-book, or the Book of Settlements // Origines Islandicae. A collection of the more important sagas and other native writings relating to the settlement and early history of Iceland. Edited and translated by Gudbrand Vigfusson and F. York Powell. – Oxford: Clarendon press, 1905. – Vol. I. – P. 14-237; **14.** The King's mirror (Speculum regale / Konungs skuggsjá) / Translated from the old Norwegian by L. M. Larson. – New York: The American-Scandinavian foundation; London: Humphrey Milford; Oxford: University Press, 1917. – 388 p.; **15.** Альманн Х. В. Норвежские поселения в западной Гренландии во времена викингов и в средние века // Известия всесоюзного географического общества. – 1961. – Т. 93. – Вып. 2. – С. 114-121; **16.** Ананских И. А., Минеева Т. Г., Романовская В. Б., Сальников С. П. Судебный процесс в средневековой Исландии (X-XII вв.) // Мир политики и социологии. – 2016. – № 1. – С. 65-72; **17.** Анохин Г. И. К этнической истории гренландских норманнов // Романия и Барбария. К этнической истории народов зарубежной Европы. – М.: Наука, 1989. – С. 164-194; **18.** Арбман Х. Викинги. – СПб.: Евразия, 2006. – 269 с.; **19.** Байок Дж. Л. Исландия эпохи викингов. – М.: Астрель: CORPUS, 2012. – 912 с.; **20.** Блок М. Феодальне суспільство. – К.: Всесвіт, 2001. – 528 с.; **21.** Буайе Р. Средневековая Исландия. – М.: Вече, 2009. – 352 с.; **22.** Возгрин В. Е. Гренландские норманны // Вопросы истории. – 1987. – № 2. – С. 184-188; **23.** Глазырина Г. В. Заселение Исландии как пример средневековой миграции // Восточная Европа в древности и средневековье. Миграции, расселение война как факторы политогенеза. XXIV Чтения памяти члена-корреспондента АН СССР В. Т. Пашуто. Москва, 18-20 апреля 2012 г. Материалы конференции. – М.: РАН, 2012. – С. 65-69; **24.** Головнёв А.В. Антропология движения (древности Северной Евразии). – Екатеринбург: УрО РАН; „Волот”, 2009. – 496 с.; **25.** Горобенко А. Т. Правовой аспект

распри в средневековой Исландии // Вестник Новгородского государственного университета им. Ярослава Мудрого. – 2015. – № 7 (90). – С. 109-112; **26.** Гуревич А.Я. Походы викингов // Гуревич А. Я. Избранные труды. Древние германцы. Викинги. – СПб.: СПбГУ, 2007. – С. 81-185; **27.** Гуревич А. Я. Проблемы генезиса феодализма в Западной Европе // Гуревич А. Я. Избранные труды. Древние германцы. Викинги. – СПб.: СПбГУ, 2007. – С. 189-342; **28.** Даймонд Д. Коллапс. Почему одни общества выживают, а другие умирают. – М.: АСТ, 2008. – 762 с.; **29.** Джаксон Т. Н. „Глупо дитя, дома возросшее”: о путешествиях в исландских сагах // Уральский исторический вестник. – 2016. – № 2 (51). – С. 27-36; **30.** Джонс Г. Норманны. Покорители Северной Атлантики. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2010. – 301 с.; **31.** Ингстад Х. По следам Лейфа Счастливого. – Л.: Гидрометеиздат, 1969. – 246 с.; **32.** Мюссе Л. Варварские нашествия на Европу: волна вторая. – СПб.: Евразия, 2006. – 348 с.; **33.** Сванидзе А.А. Викинги – люди саги: жизнь и нравы. – М.: Новое литературное обозрение, 2014. – 800 с.; **34.** Симпсон Ж. Викинги. Быт, религия, культура. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2005. – 239 с.; **35.** Шведов В. Г., Агжитов А. А. К вопросу о местонахождении Винланда // Вестник Приамурского государственного университета им. Шолом-Алейхема. – 2012. – № 1 (10). – С. 12-21; **36.** Ahola J. Outlawry in the Icelandic family sagas. Academic dissertation to be publicly discussed, by due permission of the Faculty of Arts at the University of Helsinki, 2014. – 460 p.; **37.** Bowles G., Bowker R., Samsonoff N. Viking expansion and the search for bog iron // Plat Forum. – 2011. – Vol. 12. – P. 25-37; **38.** Dugmore A. J, Keller C., McGovern T. Norse Greenland Settlement: Reflections on climate change, trade, and the contrasting fates of human settlements in the North Atlantic Islands // Arctic anthropology. – 2007. – Vol. 44. – No. 1. – P. 12-25; **39.** Efav E. M. The Establishment of Norse Greenland and Vinland: An Examination of the Early Period of Greenlandic Society and Culture and Interactions with the Native Americans and Continental Europeans, A.D 958-1300. An Honors Thesis. – Ball State University, 2003. – 114 p.; **40.** Francis C. S. The lost Western settlement of Greenland, 1342. Thesis Submitted in partial satisfaction of the requirements for the degree of Master of Arts in History. – California state University, Sacramento, 2011. – IX+75 p.; **41.** Hayes I. How Eric the Red came to Greenland // Norway. Sweden. Denmark. Iceland, Greenland and the search for the poles. A history of the world in story song and art / Ed. By Eva March Tappan. – Vol. VIII. – Boston and New York: Houghton Mifflin company, 1914. – P. 411-415; **42.** Knudsen I. Landnåmene i vest. Eksperten av den norske sentralgårdmodellen til landnåmssamfunnene på Færøyene, Island og Grønland. Masteroppgave MAS-4090 Universitetet i Oslo. – Høsten, 2007. – 117 s.; **43.** Nansen F. In northern

mists. Arctic Exploration in Early Times. In 2 volumes. – New York: Frederick A. Stokes company Frederick A. Stokes company, 1911. – Vol. I. – 413 p.; **44.** Oslund K. Iceland Imagined. Nature, Culture, and Storytelling in the North Atlantic. – Washington – Siettle – London, 2011. – XVI+260 p.; **45.** Pluskowski A. What is exotic? Sources of animals and animal products from the edges of the medieval world // The edges of the Medieval world. – Budapest – New York: Central European University Press, 2009. – P. 113-129; **46.** Radzin H. The Discovery of „Vinland” according to the Old Icelandic „Eiriks Saga Rautha” and „Groenlendinga Þatr” // Literary Onomastics Studies. – 1975. – Vol. 2. – P. 160-168; **47.** Seaver K. A. The last Vikings. The epic story of the great Norse voyages. – London-New York, 2010. – XX+277 p.; **48.** Shafer J. Saga Accounts of Violence-motivated Far-travel // Saga and East Scandinavia: Preprint papers of The 14th International Saga Conference. – Part 2. – Gävle: Gävle University Press, 2009. – P. 867-874; **49.** Shafer J. Viking Travellers of the Sagas [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nottingham.ac.uk/research/groups/medieval/documents/documents/pgconf2009proceedings/shafer.pdf>; **50.** Shafer J. D. Saga-Accounts of Norse Far-Travellers. Thesis submitted for the degree of PhD. University of Durham Department of English Studies, 2009. – 326 p.; **51.** Short W. R. Icelanders in the Viking Age. The People of the Sagas. – North Carolina – London; McFarland & Company, Inc., Publishers Jefferson, 2010. – 275 p.; **52.** StoG. Studies on the Vineland voyages. – Copenhagen, 1889. – 64 p.; **53.** The Oxford illustrated history of the Vikings / Ed. by Piter Saweer. – Oxford – New York: Oxford University Press, 1997. – 298 p.; **54.** Urbańczyk P. Zdobywcy Północnego Atlantyku. – Toruń: Wydawnictwo naukowe uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2012. – 315 s.; **55.** Vohra P. The Eirikssynir in Vinland: family exploration or family myth? // Viking and Medieval Scandinavia. – 2008. – Vol. 4. – P. 249-267; **56.** Wallace B. An Archaeologist’s interpretation of the Vinland sagas // Vikings: The North Atlantic Saga. – Washington: Smithsonian Institution Press, 2000. – P. 225-231; **57.** Wallace B. L’Anse aux Meadows, Leif Eriksson’s home in Vinland // Journal of the North Atlantic. Norse Greenland: Selected Papers from the Hvalsey Conference 2008. – 2009. – Special Volume 2. – P. 114-125; **58.** Wallace B. The discovery of Vinland // The Viking world / Ed. by St. Brink, N. Price. – London – New-York: Routledge, 2008. – P. 604-612; **59.** Wallace B. L. L’Anse aux Meadows and Vinland: An Abandoned Experiment // Contact, continuity, and collapse. The Norse Colonization of the North Atlantic / Edited by J. H. Barrett. – Turnhout: Brepols, 2003. – P. 207-238; **60.** Zilmer K. The Motive of Travelling in Saga Narrative // Dialogues with tradition: studying the nordic saga heritage. – Tartu: University Press, 2005. – P. 64-92.